

DE MYTHE VAN DE NIEUWE OORLOG

Inhoud

Inleiding	9
Hoofdstuk 1. Een mislukte openingszet	31
Russische plannen naar westers model	39
Hostomel Airport: de sleutel tot Kiev	44
Onderwaterzettingen redden Kiev	54
Russische hoogmoed komt voor de val	60
Hoofdstuk 2. Improvisatie en attritie	93
Een korte oorlog?	94
Strategisch schakelen	102
Verschroeide aarde	106
Stormlopen en menselijke golven	112
Chasse patate	121
Het probleem van de doorbraak <i>revisited</i>	127
Muurvast	134
Vliegtuigbommen	145
Samenwerking tussen wapensystemen	156
Attritie en uitputting	160
Tactische drones	181
De innovatiecyclus	200

Hoofdstuk 3. De terugkeer van de totale oorlog	207
Totale oorlog op het slagveld	217
Totale oorlog in de bezette gebieden	231
Totale controle en russificatie	233
Verzet en collaboratie	239
Oorlogseconomie	247
Uitputtingsstrategie	258
Strategische luchtcampagnes	260
Strategische zeecampagne	296
 Besluit	 309
Literatuurlijst	323
Noten	341

Aan mijn petekind Kirsten († 2021)
Wat had ik je graag horen zeggen
waarom jij mijn boek toch niet zou lezen.
Of misschien wel?

Inleiding

Pas op 9 maart 2022 gaf ik mijn eerste interview over de oorlog in Oekraïne. Het was een journaliste van de krant *De Tijd* die me met haar vriendelijkheid en geduld als eerste kon overtuigen om de pers te woord te staan. Ze vroeg me voorzichtig per e-mail of ze me kon opbellen. Ik dacht dat een kort gesprek zou volstaan om haar ervan te overtuigen dat ik niet de analist was die ze zocht. Zelfs drie weken na de start van de grootschalige invasie was ik immers nog niet intensief met het conflict bezig. Goede of betrouwbare bronnen had ik nog niet. Ik volgde het allemaal wel, maar van een afstandje. Het gesprek verliep echter helemaal anders dan ik had verwacht.

We begonnen te praten over het mogelijke beleg van de Oekraïense hoofdstad Kiev door de Russische strijdkrachten. De Russen naderden de stad toen nog steeds vanuit het noorden en vooral het noordoosten. Hoe kon zo'n beleg eruitzien, wilde de journaliste weten. Ik moest terugdenken aan enkele recente historische voorbeelden, zoals de Amerikaanse inname van Bagdad in 2003 of de Russische aanvallen op Grozny in 1994-1995 en 1999. Bovendien spreken we nog steeds over het beleg als militaire operatie in de cursussen krijgsgeschiedenis aan de Koninklijke Militaire School. De journaliste en ik praatten dus veel langer dan ik had gepland. *Time is money*, ook voor journalisten, dus ons uitgebreide gesprek wees erop dat ook de journaliste het nuttig vond om aan de lijn te blijven.

Een dag later verscheen het artikel in *De Tijd* met als titel ‘De moeilijke strijd van het Potemkin-leger’, een mooie knipoog naar de geschiedenis, om erop te wijzen dat het Russische leger zichzelf vaak beter voorstelt dan het in werkelijkheid is. Grigori Potjomkin was een achttiende-eeuwse Russische generaal en staatsman die het zuiden van Oekraïne veroverde en dit stukje territorium nadien mooier voorstelde dan het was. Zo zou hij onder meer nepdorpen hebben getoond aan tsarina Catharina de Grote van Rusland. Naast mezelf had de journaliste trouwens ook iemand van het Nederlandse onderzoeksinstituut Clingendael bevroegd, alsook de toenmalige Belgische Chef Defensie. Mijn bijdrage aan het eigenlijke artikel bleek nadien eerder bescheiden, maar de eerste stap was gezet.

Een kenner van Oekraïne of van het Russische leger was ik toen nochtans zeker niet. Meer zelfs, Oekraïne of Rusland stonden begin 2022 helemaal niet op mijn radar. Minder dan drie weken voor de start van de Russische operaties in februari 2022 vroeg een vriend me tijdens een rustmoment op een skilift of ik dacht dat de Russen Oekraïne echt zouden durven binnenvallen en overnemen. ‘Neen,’ antwoordde ik stellig, ‘dat vind ik weinig realistisch, want ze hebben te veel te verliezen.’ ‘Het zou bovendien de hele wereldorde op zijn kop zetten’, voegde ik eraan toe. Dat laatste bleek nadien het enige correcte deel van mijn antwoord. Het idee dat Poetin Oekraïne echt militair zou proberen in te lijven, was volgens mijn buikgevoel gewoon onwaarschijnlijk. Dat ook Poetin *zél*f op de skilift ditzelfde antwoord zou hebben gegeven – hij *zou* pas half februari beslist hebben om de invasie uit te voeren – is wel een verzachtende omstandigheid.¹

Toch was het geen schande dat ik de hoogoplopende spanningen tussen Rusland en Oekraïne niet beter opvolgde. West-Europese landen hadden relatief weinig aandacht voor het conflict dat al openlijk bezig was sinds 2014. En eigenlijk al veel langer. In december 2023 woonde ik een conferentie bij in Litouwen waar een van de Oekraïense sprekers, luitenant-generaal Mychajlo Koval, verklaarde hoe hij als jonge luitenant in het Sovjetleger gestationeerd was in Litouwen

ten tijde van de Litouwse onafhankelijkheidsstrijd (januari 1991). Ik herinner me dat ik me in die conferentiezaal in zijn plaats wat ongemakkelijk voelde, want er vielen vele tientallen Litouwse doden en gewonden in deze woelige dagen. Koval had als officier in 2003 het eiland Toezla in de Straat van Kertsj verdedigd tegen een Russische overname. Toen werd er niet geschoten, maar de Russen probeerden alvast een eerste keer het Oekraïense grondgebied binnen te dringen. Enkel het doortastende optreden van de Oekraïense militairen, onder wie deze generaal, kon dat Russische plan verijdelen.

Zelfs toen de Russen in 2014 de Krim overnamen en nog datzelfde jaar in de Donbas in Oost-Oekraïne tekeergingen aan de zijde van pro-Russische separatisten, bleef het Westen grotendeels de andere kant op kijken. Ook de 298 doden na het neerhalen van vlucht MH17 van Malaysia Airlines op 17 juli 2014, onder wie ook vier Belgen, hadden geen duurzame impact op de publieke opinie in België. Niemand sprak in die jaren van een mogelijke Russische dreiging voor de EU of de NAVO. De Russische Federatie was geen sexy gespreks- of studieonderwerp. Veel belangrijker waren de goedkope Russische energie (olie en gas) waarop onze huishoudens en industrie draaiden. Sowieso werd je in die jaren unisono gek verklaard wanneer je durfde te pleiten voor meer investeringen in Defensie. Het vredesdividend was gemeengoed geworden: de idee leefde dat oorlog in Europa ondenkbaar was geworden, waardoor investeringen in veerkracht en weerbaarheid van de maatschappij en het leger overbodig waren en er meer geïnvesteerd kon worden in onderwijs, sociale welvaart enzovoort. Dat vredesdividend openlijk in vraag stellen leverde in het beste geval een opgetrokken wenkbrauw op ("Wat vertel jij nu?"), maar net zo goed werd je weggezet als een staatsgevaarlijke idioot.

Als historicus was ik veel meer bezig met het verleden dan met het heden. Hoewel ik al sinds 1996 militair ben en in 2016 hoofdofficier werd (majoor of hoger), zit ik al sinds 2006 in een academisch traject aan de leerstoel Geschiedenis van de Koninklijke Militaire School. Ik

begon mijn militaire carrière met een voorbereidend jaar (de Voorbereidende Divisie van de Koninklijke Militaire School; VDKMS), waarna ik mijn licentiaatsdiploma Sociale en Militaire Wetenschappen behaalde aan de Koninklijke Militaire School. Daarna volgde nog een extra jaar militaire training als pelotonscommandant lichte infanterie, pelotonscommandant van vier tanks Leopard 1 A5 en pelotonscommandant verkenning op een rupsvoertuig, de CVR-T Scimitar. Beide families van voertuigen maakten nadien trouwens hun opwachting in Oekraïne als deel van de westerse wapenleveringen aan het land. Op videobeelden zag ik er het broertje van de Scimitar rijden, de CVR-T Spartan. Later zag ik ook de pijnlijke foto's van vernietigde Spartans uit Oekraïne. Oekraïne kreeg daarna ook nog Leopard-1's. Van 2003 tot en met 2005 diende ik in een verkennings-eenheid, het Regiment 1ste Jagers te Paard, dat toen gekazerneerd was in Leopoldsburch. Ik deed er twee buitenlandse zendingen: een eerste als pelotonscommandant naar Kosovo in de zomer van 2003 en een tweede als tweede commandant van een compagnie op de luchthaven van Kaboel in de zomer van 2005.

Ik was dan wel mijn loopbaan bij Defensie begonnen in wat militairen ook vandaag nog als een klassiek loopbaanpad beschouwen, toch kriebelde het al snel om terug te keren naar de Koninklijke Militaire School om er iets te gaan doen met geschiedenis. Sinds 2006 heb ik dus mijn 'militaire' carrière opzijgeschoven voor een rol als militair assistent aan de leerstoel Geschiedenis van de Koninklijke Militaire School (al gebruiken wij nog steeds de ietwat voorbijgestreefde term 'repetitor' voor deze functie). Ik combineerde in die periode mijn job met een studie tot master Geschiedenis aan de Universiteit van Gent (2009) en begon vervolgens aan mijn doctoraal proefschrift, dat ik in 2016 met succes verdedigde. Ik draag vandaag (net zoals in 2022) dus twee petjes: enerzijds dat van officier, anderzijds dat van academicus. Toch kijk ik vooral naar de oorlog in Oekraïne vanuit mijn perspectief van historicus. Voor het eerste petje ben ik al te lang uit het 'echte' leger en dus niet voldoende op de hoogte van de laatste ontwikkelingen.

Uiteraard ben ik niet de eerste Belgische militaire historicus die het in zijn hoofd haalde om zijn licht te laten schijnen op de actualiteit. Mijn academische mentor aan de Koninklijke Militaire School, professor emeritus Luc De Vos, was namelijk decennialang een graag geziene gast in de televisiestudio's. Luc De Vos haalde me niet alleen terug naar de Koninklijke Militaire School als assistent, hij leerde me ook om veeleisend te zijn voor mezelf en voor anderen. Hij was ook een van de promotoren van mijn doctoraal proefschrift, naast de collegae van UGent, professor emeritus Bruno De Wever en professor Antoon Vrints. Sommige van mijn militaire vrienden grappen intussen dat ze zoveel gelijkenissen zien en horen tussen Luc De Vos en mezelf dat ze hem mijn 'tweede vader' noemen.

Luc De Vos sloeg graag de brug tussen heden en verleden in zijn vele mediaoptredens. Hij beleefde zijn grote mediadoorbraak tijdens de Golfoorlog in 1990-1991, toen hij bijna dagelijks te gast was in het televisiejournaal op de commerciële zender VTM om de operaties toe te lichten. Ik had nooit kunnen of durven denken, zelfs niet in 2022, dat de Russische *full-scale* invasie van 24 februari 2022 eenzelfde katalyserende rol zou spelen voor mezelf. Toch is dat wat er gebeurde. Een collega met wie ik ook persoonlijk goed kan opschieten, stelde in het voorjaar van 2024 treffend: 'Jij beleeft nu je "De Vos-momentje"', verwijzend naar hoe Luc De Vos tijdens de Golfoorlog een graag geziene mediafiguur werd.

Hoewel Luc De Vos het pad had geëffend, bleek het in 2022 geen evidentie dat de professoren krijgsgeschiedenis van de Koninklijke Militaire School opnieuw als experts op de voorgrond zouden treden. Finaal grepen we toch onze kans. Dat was mede ingegeven door manke historische vergelijkingen die ik her en der las en hoorde in een aantal interviews. Eentje staat me nog helder voor de geest. Een Belgische generaal verklaarde eind februari 2022 in het VRT-programma *De Afspraak* dat de Russische opmars helemaal niet zo traag verliep. Hij vergeleek de actie van de Russen in Oekraïne met de Duitse inval van 10 mei 1940 in België, Nederland, het Groot-

hertogdom Luxemburg en Frankrijk. ‘Het ging toen ook allemaal niet zo snel’, verklaarde hij stellig. ‘Niet zo snel’ is natuurlijk relatief, maar met de loopgravenoorlog van 14-18 als referentiekader was die Duitse opmars van 380 kilometer van de Duitse grens tot Abbeville aan de Atlantische kust, dwars door vijandig gebied en door een aantal voorbereide geallieerde stellingen, en dat alles op negen dagen tijd, een straf militair exploit. Dat wegzetten als ‘het ging toen allemaal niet zo snel’, is historisch onjuist.

Het interview in *De Tijd* was niet alleen voor mij een eerste media-interventie in een lange rij, maar ook mijn toenmalige baas en collega-professor, kolonel stafbrevethouder Kris Quanten, werd in die dagen steeds vaker gesolliciteerd. Zo begonnen we beiden duiding te geven op radio, televisie en voor de kranten. Later kwamen daar nog podcasts bij. De persaanvragen kwamen in golven, waarbij drukke en kalme periodes elkaar afwisselden, maar zeker in 2022 en 2023 was de media-aandacht voor de militaire ontwikkelingen in Oekraïne bijzonder groot. Bovendien bleek al snel dat veel journalisten weinig kaas hadden gegeten van oorlogsvoering. De vraag naar militaire expertise was groot. Die grote journalistieke behoefte aan meer krijgshistorische duiding was voor mij een van de redenen om dit boek te schrijven.

Toch was er ook een keerzijde aan die zichtbaarheid in de krant: hoge bomen vangen namelijk veel wind. Hoewel ik vaak lovende berichten en mails kreeg van collega’s na een radio- of tv-optreden, voelde ik af en toe toch ook ongemakkelijke reacties. Gelukkig formuleerden sommige van die kritische collega’s hun bedenkingen zonder veel remmingen: ik verkies een open gesprek boven geniepige commentaar achter mijn rug om. Ze vroegen zich luidop af wat twee geschiedenisproffen konden vertellen over een lopend conflict met modern wapentuig. Waren wij dan niet louter bezig met de studie van oorlogsoperaties uit het verleden? Beginnen onze cursussen niet met de Eerste Wereldoorlog, een conflict dat toch helemaal niets te maken had met de manier waarop er gevochten werd in de eerste

maanden in Oekraïne? Hadden wij überhaupt wel iets begrepen van het voeren van oorlogsoperaties anno 2022? Was dit conflict trouwens niet ongezien? En los daarvan: hadden België en het Westen wel iets te leren van dit conflict? Zo sprak een van mijn chefs me na enkele maanden mediaoptredens even op vaderlijke wijze aan. Hij vroeg me onomwonden – en eigenlijk ook waarschuwend – of ik me bewust was van het feit dat sommige collega's raar opkeken wanneer ze Kris Quanten of mij op televisie duiding zagen geven bij wapensystemen, operaties, tactieken of strategieën. Ik antwoordde ontwijkend, want echte voorbeelden van vreemde of verkeerde duiding kon hij me niet geven. Dat zegt natuurlijk ook veel.

De kritische vragen zijn voor alle duidelijkheid terecht. Ik had mezelf die vragen natuurlijk ook gesteld. En lange tijd dacht ik inderdaad dat ik weinig aan het debat had toe te voegen, zoals blijkt uit mijn aarzelende stappen in het medialandschap. Toch denk ik dat de stem van militaire historici in deze debatten best gehoord mag worden. In Frankrijk is Michel Goya, een gepensioneerd historicus en luitenant-kolonel van het Franse Armée de terre, ook een vaak gevraagde stem in het publieke debat. Met zijn *La chaire et l'acier*, een boek over de transformatie van het Franse leger in de Eerste Wereldoorlog, was hij trouwens dé man die mijn eigen onderzoek naar de transformatie van het Belgische leger in datzelfde conflict heeft gestimuleerd. Militaire historici (in de betekenis van academisch geschoolde historici die militaire operaties bestuderen, ongeacht of zij nu een burger- dan wel een militair statuut hebben) bieden inderdaad een vernieuwende kijk op hedendaagse militaire conflicten. Daar zijn een aantal goede redenen voor.

Ten eerste omdat krijgsgeschiedenis een vaste plaats heeft in het academische curriculum binnen de opleiding van officieren.² Dat is al eeuwenlang het geval, weliswaar met ups en downs.³ Zoals de Nederlandse hoogleraar militaire geschiedenis Floribert Baudet aanhaalt, is de studie van eerdere veldslagen en campagnes een 'bureaustoelen-